

NİTEL BİR ARAŞTIRMA DESENİ OLARAK ETNOGRAFİ

Ethnography As A Qualitative Research Design

Hayriye Orhan¹Cevdet Yılmaz²

Öz

Nitelikli bir araştırma ortaya çıkarabilmek için araştırmaya başlamadan önce, araştırma esnasında ve hatta sonrasında birtakım yöntemsel adımların izlenmesi gerekmektedir. Araştırmaya başlarken, çalışmanın amacına en uygun yöntemin ve kullanılacak veri toplama tekniklerinin belirlenmesi bu sürecin temel adımlarındandır. Nitel araştırmalarda bir yaklaşımın ya da başka bir ifadeyle araştırma deseninin belirlenmesi, araştırmanın bütünlüğünü ve yönünü belirlemesi açısından büyük önem arz etmektedir. Araştırma deseni; bir araştırmanın hedefini ve bu hedefe ulaşırken kullanılacak veri toplama, analiz ve yorumlama tekniklerini kapsayan stratejik bir plan sunar ve aynı zamanda araştırma tasarımı, araştırma planı ya da araştırma stratejisi olarak da adlandırılabilir. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan araştırma desenleri arasında durum incelemesi (case study), belgelere dayalı araştırma, yaşam öyküsü, sözlü tarih, eylem araştırması, grounded (temellendirilmiş) teori, fenomenoloji ve etnografi yer almaktadır.

Bu çalışmada, nitel bir araştırma deseni olarak etnografi ele alınmakta; etnografik yaklaşımın başlıca özellikleri, tarihsel bağlamı, amacı, türleri, araştırma sürecinde izlenen aşamaları, veri toplama kaynakları ile avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmaktadır. Etnografi, özellikle sosyal ve kültürel bağlamların derinlikli olarak anlaşılmasına imkân sağlaması bakımından nitel araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Bu yönüyle araştırmacılara disiplinler arası bakış açısıyla zengin veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnografi, Nitel Araştırma, Araştırma Deseni, Kalitatif Yöntemler, Etnografik Yöntem

Abstract

In order to produce a qualitative research, it is necessary to follow certain methodological steps before, during and even after starting the research. When starting the research, determining the most appropriate method for the purpose of the study and the data collection techniques to be used are among the basic steps of this process. In qualitative research, determining an approach or, in other words, the research design is of great importance in terms of determining the integrity and direction of the research. Research design provides a strategic plan that includes the goal of a research and the data collection, analysis and interpretation techniques to be used to achieve this goal, and can also be called research design, research plan or research strategy. Frequently used research designs in qualitative research include case study, document-based research, life story, oral history, action research, grounded theory, phenomenology and ethnography.

In this study, ethnography is discussed as a qualitative research design; The main features of the ethnographic approach, its historical context, purpose, types, stages followed in the research process, data collection sources and advantages and disadvantages are emphasized. Ethnography has an important place in qualitative research, especially in terms of providing an in-depth understanding of social and cultural contexts. In this respect, it provides researchers with rich data from an interdisciplinary perspective.

Keywords: Ethnography, Qualitative Research, Research Design, Qualitative Methods, Ethnographic Method

¹Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2840-263X, hayriyeorhan1990@gmail.com

²Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9433-6709, cevdeyilmaz@sdu.edu.tr

1. Etnografi Kavramı ve Etnografinin Amacı

Etnografi, kökeni Yunanca “ethnos” (insanlar ya da halk) ve “graphia” (betimlemek, yazmak) sözcüklerinin birleşiminden ortaya çıkmış, sosyal bilimler literatüründe derinlemesine kültürel analizler yapmayı sağlayan bir kavramdır. Bu kavram en yalın haliyle “insanlar hakkında yazmak” (Hustler, 2005:16) ya da başka bir ifadeyle “bir kültürü tanımlamak ve yerel bakış açısından başka bir yaşam biçimini anlamak” (Neuman, 2014: 545) olarak tanımlanabilir. Etnografik araştırmaların merkezinde, bir grubun davranış kalıplarını doğrudan gözlemlene ve bu gözlemler doğrultusunda gruba ilişkin betimlemeler yapma vardır (Agafonoff, 2006:117). Bu gözlemler, insanların içinde yaşadıkları, kurguladıkları ve kullandıkları dünyalarını nasıl yorumladıklarını anlamaya odaklanır (Hustler, 2005:16). Bu bağlamda etnografi, sadece bir metodolojik araç değildir aynı zamanda bireylerin sosyal dünyalarını analiz etmeye yönelik bütünlüklü bir bakış açısı sunmaktadır.

Herhangi bir insan topluluğunun sahip olduğu kültürel bilgi, onların bu anlam haritalarına dair ortak anlayışlarını yansıtır (Punch, 2016: 153). Kültür, paylaşılan anlamlar bütünü veya bilişsel bir anlam haritasıdır (Spradley, 1980: 9). Bu anlamda etnografi, kültürel çalışmaları kapsar; bir insan grubunu, bir kültür grubunu anlama çalışmasıdır (Bal, 2016: 104). Kültürel analiz esnasında bu anlam katmanları görünür kılınır. Araştırmacılar, ortak bir kültürü paylaşan grubun değerlerini, inançlarını, davranış biçimlerini ve dilini biçimlendiren paylaşılan ve öğrenilmiş kalıplarını tanımlar, yorumlar ve grup üyeleriyle birebir ilişki kurarak incelerler. Bu yönüyle etnografi nitel bir desendir (Baş ve Akturan, 2017: 44). Etnografi, sadece aynı kültürün paydaşlarından oluşan grubu inceleme yöntemi değil, aynı zamanda bu araştırmanın yazılı ve nihai çıktısıdır. Süreç olarak etnografi, özellikle katılımcı gözlemle yürütülen ve araştırmacının insanların gündelik hayatlarına dahil olduğu, onlarla görüşmeler yaptığı ve bu gruba dair kapsamlı gözlemler yaptığı bir çalışmayı ifade eder. Etnograflar, ortak kültürü paylaşan bireylerin dillerini, davranışlarını ve etkileşim biçimlerini anlamlandırmaya gayret ederler (Harris, 1968 akt. Creswell, 2007: 68). Etnograflar genel olarak açık veya örtülü biçimde, uzun süre boyunca insanların gündelik yaşamlarına dahil olur, olup bitenleri gözlemler, konuşmaları takip edip dinler, sorular yöneltir ve ilgili başka verileri toplarlar. Bu yönüyle etnografik çalışmalarda düşünömsellik (reflexivity)³ teması öne çıkmaktadır (Hammersley ve Atkinson, 2007: 3-14). Bu noktada araştırmacının sürece etkisi, elde edilen verilerin yorumlanmasında belirleyici olabilmektedir.

Etnografide temel amaç, katılımcılarla yapılan görüşmeler aracılığıyla onların ait olduğu kültüre ilişkin derinlikli bilgiler elde etmektir (Greasley ve Ashworth, 2007 akt. Özdemir, 2010: 328). Davranışın görünen yüzüyle değil, aynı zamanda kültürel ve simgesel yönlerini ve bağlamını da anlamaktır (Punch, 2016: 153). Bu yaklaşım ile, kişilerin kendi eylemlerini ve başkalarının eylemlerini nasıl gördüklerini, neler konuştuklarını, eylemin gerçekleştiği bağlamları ve bundan ne çıkardıklarını anlamaya çalışılır (Atkinson ve Hammersley, 2007: 7). Etnografi, sadece insanların görüş ve eylemlerini açıklamakla kalmaz. Aynı zamanda bireylerin yaşadıkları yerin doğası hakkında detaylı gözlem ve görüşmeler toplama yoluyla zengin, bütüncül bir iç görü sağlama amacına da sahiptir (Reeves, Kuper ve Hodges, 2008: 512).

2. Etnografinin Tarihsel Arka Planı

Etnografyanın tarihine bakıldığında, gezginlerin hikayeleriyle var olduğu ve hatta antik dönemlere kadar dayanan bir geçmişinin olduğu söylenebilir (Türk ve Ekşi, 2017: 33). İlk dönemlerde gezginlerin gözlemlerine dayalı anlatılarla şekillenen bu yaklaşım, zamanla daha sistematik ve bilimsel bir biçim haline gelmiştir. Modern anlamda etnografi Boas, Malinowski, Radcliff Brown

³Düşünömsellik (reflexivity), araştırmacının araştırdıkları sosyal dünyanın bir parçası oldukları gerçeğine işaret etmektedir.

gibi 20.yüzyılın önemli antropologlarınca yürütülen araştırmalarla ortaya çıkmış (Creswell, 2007: 69) ve bu alanda gelişim göstermiştir (Baş ve Akturan, 2017: 34). Bu yaklaşım daha sonra Chicago Sosyoloji Okulu üyeleri (özellikle Everett Hughes, Robert Park, Louis Wirth) tarafından benimsenmiş, kentsel yaşamın ve toplumsal yapıların analizinde etkin bir biçimde kullanılmıştır (Reeves, Kuper ve Hodges, 2008: 512). 1920'lerde ve 1930'larda yine Chicago Okulu sosyologlarından John Dewey ve George Herbert Mead gibi isimler de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki farklı kültürel gruplar üzerine yaptıkları incelemelerde antropoloji alanının yöntemlerini benimsemişler ve böylece nitel araştırma yönteminin gelişimine büyük katkı sağlamışlardır (Bogdan ve Biklen, 2007: 9).

Etnografi kavramı literatürde ilk kez 1922 yılında antropolog Bronislaw Malinowski tarafından kullanılmıştır⁴. O güne dek antropoloji alanında yapılan çalışmalar, çeşitli kültürlerle ilişkin çok sayıda materyalin toplanması ve incelenmesi biçiminde yürütülmüş ancak bu çalışmalar kültürlerle ilişkin yararlı çıkarımlar yapamamış, genellikle yüzeysel kalmıştır. Malinowski, diğer kültürleri ve bunların davranış kalıplarını anlayabilmeleri için araştırmacıların ilgili topluluğu yerinde incelemeleri gerektiğini ileri sürmüş ve araştırmacılara, inceledikleri toplulukla birlikte minimum bir yıl yaşamalarını, yerel halkın dilini kullanmalarını ve kendi kültürlerinden olanlardan soyutlanmalarını önermiştir (Elliot ve Elliot, 2003:216). Sonraki yıllarda etnografi antropolojide, kültürlerin ve toplulukların araştırılmasında kullanılan baskın bir araştırma türü haline gelmiştir. Etnografik araştırma, araştırmacının dışarıdan gözlemlemesi yerine içeriden deneyimleyerek anlamlandırmasını sağlar. Bu yönüyle, incelenen sosyal yapıda insanların davranışlarının yanlış ya da eksik yorumlanmasını önleyen bir araştırma yöntemidir (Baş ve Akturan, 2017: 44). Günümüzde etnografik araştırmalar antropolojiyle sınırlı kalmayıp coğrafya, hemşirelik, eğitim, sosyoloji, pazarlama, yönetim ve kamu politikası, kültürel çalışmalar, dil, iletişim çalışmaları, sağlık hizmetleri, suç, sosyal psikoloji gibi hem uygulamalı hem teorik birçok farklı çalışma alanında araştırma stratejisi olarak kullanılmaktadır (Türk ve Ekşi, 2017: 19). Bu durum, etnografinin zaman içinde geçirdiği dönüşümü ve sosyal bilimlerde olduğu kadar diğer pek çok alanda da merkezi bir rolünün olduğunu göstermektedir.

3. Etnografi Türleri

Etnografi, zamanla hem yöntemsel hem kuramsal açıdan çeşitlenmiş ve farklı şekillerde uygulanabilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda, etnografi türlerini açıklamada birtakım sınıflandırmalar söz konusudur. Kimi yazarlar bu sınıflandırmaları çalışmanın kapsamı ya da ölçeği doğrultusunda büyüklük-küçüklük ayrımına göre yaparken kimi yazarlar ise biçimsel özelliklere dayalı olarak geleneksel ve odaklanmış etnografya ayrımı yapmaktadırlar. Lune ve Berg (2017: 109), etnografiyi mikro ve makroetnografi (bazen de genel etnografi) şeklinde ayrımlar. Makro etnografya, bir grubun tüm yaşam şeklini açıklamaya çalışır. Mikro etnografya ise daha büyük ortam, grup veya kurumdaki belirli noktalarda belirli kesitlere odaklanmaktadır. Benzer şekilde Brewer (2005: 17-18) de büyük ve küçük etnografya ('big' and 'little' ethnography) ayrımından söz eder. Büyük etnografya, bir bütün olarak nitel araştırma ile aynı anlamlıdır ve veri toplamak için anketten kaçınır. Küçük etnografya ise, alan araştırması veya alan çalışması anlamına gelir. Bu anlamda küçük etnografiden kastedilen, pratikte kullanılan etnografidir. Geleneksel bir etnografya, belirlenmiş bir kültürün genel ve belirli özelliklerinin kapsamlı bir çalışmasıdır. Geleneksel bir etnografide analiz birimi bir köy olabilir. Araştırmacı köye taşınır ve veri toplamak için insanlarla birlikte yaşar. Bu tür etnografi, mesleki terapistler tarafından değil, çoğunlukla antropologlar veya sosyo-

⁴Bronislaw Malinowski: Argonauts of the Western Pacific. An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea, London: Routledge, 1922.

loglar tarafından gerçekleştirilir. Odaklanmış etnografya ise, belirli bir sorgulama alanına odaklanan küçük ölçekli bir çalışmadır. Araştırmacı belirli bir grubun geniş arka planına daha az ancak belirli bir sorun alanı ve grup yaşamının bir sorunu etkileyen boyutları hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyar (Krefting ve Krefting, 1991: 430). Ayrıca etnografi; yaşam öyküsü, dini etnografi, otoetnografi, feminist etnografi, görsel etnografi, etnografik romanlar, postmodern etnografi, etnografik vaka analizi vb. gibi birçok alt türü barındırmaktadır (Tablo 1). Ancak bunlardan ikisi öne çıkmaktadır: gerçekçi etnografi ve eleştirel etnografi (Creswell, 2007: 69).

Tablo 1. Etnografi Türleri

☐	Gerçekçi etnografi – objektif, bilimsel yazılan
☐	Dini etnografi – etnografin alan deneyimlerine ilişkin
☐	Yaşam öyküsü – bir bireyin yaşamının kültürel bağlamına ilişkin yazılan
☐	Otoetnografi – bir bireyin kendi yaşamını kültürel bağlamda ele alması
☐	Mikroetnografi - kültürel bir grubun belirli bir yönüne ve ortamına odaklanan bir çalışma
☐	Etnografik vaka analizi - bir insanın, olayın, etkinliğin veya sürecin kültürel bir bakış açısıyla analizi
☐	Eleştirel etnografi - marjinalleşmiş bir grubun paylaşılan kalıplarının iktidar ve otoriteye karşı savunulması amacıyla yapılan çalışma
☐	Feminist etnografi - kadınları ve onları baskı altına alan, onlara baskı yapan kültürel uygulamalar hakkında yapılan çalışma
☐	Postmodern etnografi - toplumumuzda modern bir etkiden ortaya çıkan ve bireyleri ilerleyen süreçte marjinalleştiren sorunlara karşı çıkmak için yazılan etnografi türü
☐	Etnografik romanlar - bir grubun kültürel yönlerine odaklanan rasyonel çalışma

Kaynak: (Denzin, 1997; Le Compte vd., 1993; Van Maanan, 1988; Madison, 2005 akt. Creswell, 2012: 464).

Gerçekçi etnografi, antropolojik geleneğe dayanır ve kültür antropologları tarafından kullanılır. Van Maanen⁵ tarafından tanımlanan bu yaklaşımda araştırmacı, çalıştığı kültürel gruba karşı nesnel ve mesafeli bir duruş sergiler. Bu etnografi türü, genel olarak üçüncü şahıs bakış açısıyla yazılır ve katılımcılardan elde edilen bilgiler nesnel bir anlatımla raporlanır. Bu anlamda etnografılar, kişisel yorumlardan ve siyasi düşüncelerinden arınarak objektif veriler aktarılır. Katılımcılardan duyulanlar ve katılımcı gözlem aracılığıyla elde edilen bilgiler birlikte değerlendirilir ve üzerinde çalışılan bireylerin gündelik yaşamlarına dair ayrıntılı bilgiler verilir. Etnografılar, çalışmalarında genellikle kültürel yaşam, aile yapıları, iş ortamı, sosyal ilişkiler ve iletişim biçimleri gibi belirli kategorileri kullanırlar. Ayrıca araştırmacı, katılımcılardan yapılan alıntılarla desteklenen tanımlamalar yapar ancak kültürü yorumlama ve sunma konusunda son sözü söyleyen kişi yine araştırmacıdır (Creswell, 2007: 70). Buna karşın eleştirel etnografi ise mevcut toplumda güç, ayrıcalık, prestij ve otoritenin farklı sınıf, ırk ve cinsiyetten olan bireyleri nasıl ötekileştirdiğine karşı bir tepki mahiyetinde ortaya çıkmıştır. Geleneksel etnografyanın analiz ve söylem kalıplarını kullanmakla birlikte, araştırmacının kendisini sosyal adaletin savunucusu olarak konumlandığı açık bir niyet taşır. Bu etnografi türü, araştırmacının toplumdan dışlanan grupların özgürleşmesini savunur, politika amaçlıdır. Eleştirel etnografılar, toplumdaki gizli iktidar yapılarını, ayrıcalık sistemlerini ve hegemonik söylemleri analiz ederler ve açıklarlar. Eleştirel etnografi, bilinci değiştirerek veya harekete geçirmeye yönelik çağrıda bulunarak, bilgiyi sosyal değişim için kullanmayı deneyen açık bir çerçeveden ilerler (Thomas, 1993: 2-4). Eşitsizlik, ayrımcılık, haksızlık, egemenlik, baskı, hegemonya, mağduriyet gibi temalar eleştirel etnografyanın ana eksenini oluşturur

⁵Van Maanen, J. (1988, 2011). *Tales of the Field: On Writing Ethnography*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

(Creswell, 2007: 70). Sözü edilen bu etnografi türlerine ek olarak kurumsal etnografi, netnografi, ya-sanal etnografya (ya da dijital/sanal etnografi), performans etnografya ve hızlı etnografyadan da söz edilebilir⁶.

4. Etnografik Araştırma Sürecinde İzlenen Adımlar

Bütünsel bir etnografik araştırma, uzun bir zamana yayılmış saha çalışması ve veri toplamaya dayanan, ayrıntılı ve zahmetli bir çalışmayı yürütmektir. “Araştırma hedefi ve akışının biçimsel esası” (Mayring, 2000: 30) anlamında etnografya hem bir “süreç” hem de bir “ürün”dür. Süreç, belli bir araştırma yaklaşımını ve bunun belirli ve ayırt edici bir yolla uygulanmasını; ürün ise belli türde bir araştırma raporunu ifade eder (Punch, 2016: 155). Diğer nitel yöntemlerde olduğu gibi, etnografide de tek bir yol ya da uygulama biçimi yoktur. Bununla birlikte, Creswell (2007: 70) tarafından önerilen bir dizi temel adım, etnografik araştırmaların sistematik şekilde yürütülmesinde kolaylık sağlamaktadır:

1. Araştırma sorununa uygunluk değerlendirmesi: Etnografinin araştırmanın temel sorunsalına uygun bir araştırma deseni olup olmadığının belirlenmesiyle başlar. Şayet araştırmada, kültürel bir grubun nasıl çalıştığını anlamak; inanç sistemlerini, dili, davranış biçimlerini ve bu grubun karşılaştığı güç, direnç ve egemenlik vb. gibi sorunlar keşfedilmek isteniyorsa etnografi deseni uygundur.
2. Kültürel grubun seçimi ve konumlandırılması: Araştırmacının bu adımında, aynı kültürü paylaşan bir grup belirlenir ve konumlandırılır. Bu gruplar genellikle uzun süre birlikte yaşamış bireylerden oluşur. Böylece ortak dilleri, davranış kalıpları ve tutumları vardır. Sıklıkla toplumun marjinalize edilmiş kesimlerinden oluşan bu gruplara erişim, araştırmacının derinlemesine görüşme ve gözlem yapabilmesi bakımından kritik önemdedir. Etnografin bu grubun üyeleriyle konuşarak ve onları gözlemleyerek zaman geçirmesi gerektiği için gruba erişimini ve içeri girebilmesini sağlayacak bir ya da birden fazla grup üyesini bulması gerekebilir. Bu kişiler grup üzerinde kontrol etkisi olan kişiler ya da kilit katılımcılar olabilir.
3. Kültürel temaların belirlenmesi: Araştırmacı, incelemek istediği grup hakkında kültürel temalar veya konular belirler. Bu temalar; kültür aktarımı, sosyalleşme biçimleri, öğrenme süreçleri, güç ilişkileri, iktidar, eşitsizlik gibi konuların yanı sıra yetişkin ve çocuk gelişimi gibi konuları da kapsayabilir. Bu adım, araştırmaya kavramsal derinlik kazandırır.
4. Uygun etnografi türünün seçimi: Belirlenen kültürel kavramların nasıl ve hangi etnografik yaklaşımla ele alınacağına karar verilmesi gerekir. Örneğin, araştırmacı güç ilişkileri ve eşitsizlikler üzerine çalışıyorsa eleştirel etnografi, nesnel tanımlamalar ve gözlem yaparak bir çalışma yürütüyorsa gerçekçi etnografiyi tercih edebilir.
5. Saha çalışmasının yapılması: Grubun nerede çalıştığı ve yaşadığı hakkında bilgi toplanmasına saha çalışması denir. Etnografik araştırmalarda genellikle bilgi toplamak için araştırma sahasına gidilmeli, orada yaşayan insanların günlük yaşamlarına saygı göstererek bilgi toplanmalı; notlar, fotoğraflar, videolar, belgeler gibi farklı kaynaklar sistemli bir biçimde derlenmelidir.
6. Veri analizi ve kültürel tanımların oluşturulması: Araştırma süreci sonunda birçok kaynaktan toplanan veriler, ortak kültürü paylaşan grubu betimlemek (description of the culture-sharing group) ve grup içinde ortaya çıkan temaların tanımlanması amacıyla genel bir yorum getirmek

⁶Bu etnografi türleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Türk, T. ve Ekşi, H. (2017). Nitel Desenler: Etnografya, İstanbul: Edam Yayınları, s.51-56.

için analiz edilir (Wolcott, 1994 akt. Creswell, 2007: 95). Bu analiz, ortak kültürel yapıları ve bireylerin bu yapılara nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koyar.

7. Kültürel portre oluşturma ve yorumlama: Araştırma sürecinin sonunda, hem katılımcıların kendi iç perspektiflerini (emik bakış açısı) hem de araştırmacının dışarıdan analizini (etik bakış açısı) içeren bütüncül bir “kültürel portre” oluşturulur. Bu portre hem tanımlayıcı hem yorumlayıcıdır. Araştırma bulguları, toplumsal dönüşüm önerileriyle beraber sunulabilir ve ihtiyaç görülen alanlarda savunuculuk amacıyla kullanılabilir.

4.1. Etnografik Araştırmada Veri Toplama Kaynakları

Etnografik araştırmalarda veri toplama süreci, araştırmacının kültürü doğrudan deneyimlemesi ve o kültüre ait grupla birebir etkileşime girmesi temelinde şekillenir. Bu anlamda veriler genellikle belirli bir kültürü paylaşan grup üyeleri ve bu grubu temsil eden bireyler aracılığıyla elde edilir (Bal, 2016: 127). Etnografik araştırmanın tasarımı sabit değildir; bazı durumlarda diğer nitel araştırma yaklaşımlarıyla örtüşebilir. Bununla birlikte etnografik araştırmalar çoğunlukla yapılandırılmamış gözlemlere, sınırlı sayıda örnek olaya, betimleyici anlatımlara ve yorumlamaya dayalı özgün bir yazım tarzı benimser (Atkinson ve Hammersley, 1994 akt. Punch, 2016: 155). Etnografik araştırmalarında veri toplama süreci birtakım temel sorular çerçevesinde şekillenir. Örneğin, araştırmacı genellikle kültürü paylaşan bireyleri ya da onların temsilcilerini incelemeye alır. Bu kişilere ulaşmak ise çoğu zaman araştırma sahasında güvenilir bir aracıya ulaşmayı gerektirir. Bu aracı kişi, araştırmacının grup üyeleriyle bağ kurmasında ve güven inşa etmesinde etkili olur. Alan çalışması esnasında genellikle “yabancı” konumundaki araştırmacı, kültürel özellikleri temsil eden örnek kişileri belirlemeye çalışır. Katılımlı gözlem, görüşme, belge analizi gibi çeşitli yollarla veri toplanırken; elde edilen bilgiler alan notları, kayıt cihazları ve dijital dosyalar aracılığıyla sistematik bir biçimde kaydedilir.

Veri toplama süresince bazı temel sorunlarla karşılaşmak söz konusu olabilir. Bu sorunlar; araştırmacının varlığının katılımcı davranışlarını etkilemesi (yansıtıcılık), bilgi paylaşımı esnasında gizlilik sınırlarının muğlaklaşması veya “doğal” ortamın bozulması gibi etik ve metodolojik zorluklar biçiminde olabilir. Bu yüzden etnograf, süreci dikkatli bir biçimde planlamalı ve verilerin güvenli bir biçimde saklanmasına özen göstermelidir (Creswell, 2007).

Tablo 2. Etnografi Yaklaşımına Göre Veri Toplama Faaliyeti

Veri toplama etkinliği	
Geleneksel olarak ne araştırılır?	Kültür paylaşım grubu üyeleri veya grubu temsil eden kişiler
Tipik erişim ve uyum sorunları nelerdir?	Aracı kişiye erişim sağlama ve bilgi verenlerin güvenini sağlama
Çalışılacak yer veya bireyler nasıl seçilir?	Kişinin “yabancı”, “temsilci” örnek olduğu kültürel bir grup bulmak
Genelde bilgiler nasıl toplanır?	Katılımcı gözlemlerle, mülakatlarla, eserler ve dokümanlarla
Bilgi nasıl kaydedilir? (kayıt bilgisi)	Alan notları, mülakat ve gözlem tutanakları
Veri toplamada genel sorunlar nelerdir? (alan sorunları)	Alan sorunları (örneğin yansıtıcılık, tepki, karışıklılık, “doğal olma”, özel bilgileri ifşa etme, hile)

Bilgiler genel olarak nasıl saklanır? (veri depolama)	Alan notları, kayıtlar/kopyalar, bilgisayar dosyaları
---	---

Kaynak: Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.⁷.

Etnografik araştırmalarda kullanılan birçok teknikten biri gözlem tekniğidir. Nitel gözlem⁸, gözlenecek şeyin tam anlamıyla ne olduğunu belirlemeden önce muhtemel olguları gözlemlemeyi ve kapsamlı alan notları almayı içerir. Gözlem yaparken araştırmacı daima neyi gözlemlediğini aklında tutmalıdır. Gözlem, görme duyusundan fazlasını ifade eder; duyma, koklama, tatma ve dokunmayı da içerir. Tüm bu duyuşsal deneyimler dikkatle kaydedilmelidir (Fife, 2005: 74).

Etnografi araştırmalarında; katılımlı gözlem, katılımsız gözlem ve mekanik gözlem olmak üzere üç temel gözlem tekniği kullanılır. Bu teknikler tek başına kullanılabildiği gibi birlikte de kullanılabilir. Bu durum, etnografik araştırmaları diğer araştırma yöntemlerinden farklı kılan bir özellik olarak varlık gösterir (Baş ve Akturan, 2017: 51). Ancak bu gözlem türlerinden katılımcı ya da katılımlı gözlem olarak ifade edilen gözlem türü, diğer nitel araştırmalara göre etnografik araştırmalarda daha çok öne çıkmaktadır. Katılımcı gözlem, başta etnografi olmak üzere nitel araştırmalarda önemli bir veri toplama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknikte araştırmacı, incelediği grubun içine girerek grubun bir üyesi gibi gözlem yapar (Özdemir, 2010:327).

Katılımcı gözlem, küçük ve homojen grupları çalışmak için etnografik bir yöntem olarak 19.yüzyılın sonlarında ilk kez Malinowski tarafından uygulanmıştır⁹. Araştırmacının burada sosyal bir duruma karşılık gelen iki amacı vardır: duruma uygun faaliyetlerde bulunmak ve faaliyetleri, insanları ve fiziksel yönleri gözlemlemek (Spradley, 1980 akt. Fife, 2005: 71). Araştırmacı önce gözlem yapacağı grup üyelerinden izin alarak gruba dahil olur. Grup içinde güven kazandığında, o grubun yapısına ilişkin detaylı ve tutarlı bilgiler elde edebilir. Nitel araştırmacı, katılımcı gözlemci rolü ile uzun süre grupta bulunarak, farklı veri toplama yöntemleriyle kapsamlı bilgiler toplayabilir. Nitel araştırmalarda araştırmacının güvenilirliğini ve geçerliliğini etkileyen en önemli etken, verilerin zenginliğidir (Özdamar vd. 1999: 176-178). Katılımcı gözlem vasıtasıyla araştırmacı, incelediği kültürü veya alt kültürü, üyelerinin bakış açısıyla anlamayı öğrenebilir (Punch, 2016: 151).

Etnografi terimi katılımcı gözlemden daha kapsayıcı hâle gelmiştir. Bunun iki nedeni vardır: birincisi, gözlem bu alanda kullanılan tekniklerden sadece biri iken etnografi ise görüşmeler, belgeler, görüntüler, grafiti vb. gibi her türlü veri kaynağını birleştiren geniş kapsamlı bir yaklaşımdır. İkincisi, etnografi yalnızca veri toplama sürecini değil aynı zamanda elde edilen bilgilerin nasıl yazılacağını ve sunulacağını da içeren bütüncül bir metodoloji sunar (Flick, 2014: 296).

5. Etnografinin Avantajları ve Dezavantajları

Her araştırma yöntemi ya da tekniği, kendi iç dinamikleri ve uygulama biçimleri bakımından saha araştırması sırasında ya da sonrasında araştırmacıya kimi zaman avantajlı kimi zaman dezavan-

⁷ Bu tablo Creswell (2007: 120-121) tarafından oluşturulan “Tablo 7.1. Beş Yaklaşım Göre Veri Toplama Faaliyeti” adlı tablonun sadece “etnografi”ye ilişkin bilgileri alınarak hazırlanmıştır. Tablonun orijinalinde beş araştırma desenine (anlatı, fenomenoloji, grounded teori, etnografi ve durum çalışması) göre veri toplama faaliyeti verilmektedir.

⁸Nitel gözlem yerine doğal gözlem kavramı da kullanılmaktadır.

⁹Katılımcı gözlemin uygulandığı ilk araştırma Malinowski’ye aittir. Malinowski bu araştırmasını “Batı pasifik Argonotları” (Argonauts of the Western Pacific) adlı ve 1922 tarihli eserinde kitaplaştırmıştır. Radcliffe-Brown (1958), Junker (1960), Bruyn (1966), McCall and Simmons (1969), Becker (1970) katılımlı gözlemin kullanıldığı diğer klasik eserlerdir.

tajlı durumlar yaratmaktadır. Nitel araştırma stratejileri içerisinde önemli bir rolü olan etnografi yöntemi de içerdiği özgün yaklaşım ve veri toplama teknikleriyle araştırmacıya derinlemesine analiz yapma imkânı sunarken aynı zamanda bazı metodolojik ve pratik güçlükleri de beraberinde getirebilir.

Aşağıda nitel araştırma stratejilerinden biri olarak etnografi deseninin seçiminin araştırmacıya sağladığı avantajlar ve dezavantajlara yer verilmektedir.

5.1. Etnografik Araştırmaların Avantajları

Etnografi, toplumsal hayatın karmaşık doğasını yerinde ve doğrudan gözlem yoluyla anlamayı sağlayan güçlü bir nitel araştırma stratejisidir. Bu yaklaşım, sosyal aktörlerin içinde bulundukları kültürel bağlamı hem deneyimlemelerini hem de bu kültürel yapıların anlam dünyalarını kavramalarını sağlar. Hammersley ve Atkinson'a (2007: 9) göre etnografik araştırmalar, herhangi bir sosyal aktörün yeni kültürleri öğrenmeye yönelik yeteneğini ve bu sürecin sağladığı nesnelliği ortaya koyar. İnsanları gözlemlemek için bir insanın gözlemci olması esasına dayanır. Gözlem, doğrudan insan deneyimine dayandığından, araştırmacının kişisel becerilerini kullanmasına olanak tanır. Üstelik etnografik çalışmalar tümüyle bir kişi tarafından yapılabilir. Araştırmacının durumuyla uyumlu olması sebebiyle rol tanımlıdır (Türk ve Ekşi, 2017: 150). Konu seçiminde, araştırma sürecinde ve araştırmanın inşasında araştırmacı kendi rolünün farkındalığına sahiptir (Denscombe, 2010: 90). Etnografi, araştırmacıya sadece veri üretme olanağı sunmakla kalmaz aynı zamanda yeni insanlarla tanışma, sosyal ilişkiler kurma, arkadaşlıklar geliştirme ve yeni toplumsal dünyalar keşfetme olanağı da sağlar. Bu bakımdan eğlenceli ve kişisel olarak tatmin edici de olabilir (Neuman, 2014: 541). Ayrıca bir araştırma stratejisi olarak ikinci el verilere ya da ifadelere dayanmaktan ziyade, alan çalışması yoluyla doğrudan gözlemlemeye dayanması, yöntemi daha sağlam ve ampirik kılar. Temel olarak ilgili insanlarla ve yerlerle doğrudan teması içeren ampirik araştırmaya dayanır, teori geliştirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Zengin ve derinlikli veriler sağlayabilir. Olayların ardında yatan süreçlere ve ilişkilere odaklanan bütüncül açıklamalara dayanır (Denscombe, 2010: 90). Tüm bu özellikleri ile etnografi hem veri toplama hem de teori inşa etme açısından oldukça avantajlı bir araştırma deseni olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2. Etnografik Araştırmaların Dezavantajları

Etnografi, sosyal gerçekliği derinlemesine bir biçimde anlama konusunda eşsiz bir avantaj sunsa da her yöntem gibi kendi içinde birtakım sınırlılıklar ve zorluklar da barındırır. Bu zorluklar araştırmanın planlama ve yürütülmesinde olabileceği gibi veri toplama, analiz ve yazım süreçlerinde de olabilir. Öncelikle etnografik yöntem uygulayan araştırmacının kültürel antropolojiye, sosyal-kültürel sistemin yapısına ve genel olarak kültür kavramına ilişkin sağlam bir kavramsal altyapıya sahip olması gerekmektedir (Creswell, 2007: 57). Araştırmacının yalnızca dışarıdan bir gözlemci olarak kalmayıp "yerli gibi davranıp", çalışmayı sonlandıramama veya uzlaşmama ihtimali söz konusudur. Bu, yabancı bir kültür grubu ya da sistemi üzerine araştırma yapan etnografaların sahada karşılaştıkları sorunlardan sadece biridir. Hakkında araştırma yapılan bireylerin gereksinimlerine karşı duyarlılık göstermek oldukça elzem olup, araştırmacılar alana gitmeli ve araştırdıkları bireyler, gruplar ve yerlere ilişkin çalışmanın icra edilmesinde yarattıkları etkiyi ifade etmelidirler (Creswell, 2007: 57). Aksi hâlde toplanan veriler yüzeysel kalabilir ve üzerinde çalışılan kültürün anlaşılabilmesi bir sorun olarak karşımıza çıkar (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72).

Etnografik metinlerin birçoğunda anlatılar, neredeyse hikayeci bir yaklaşımla, edebi bir dil tercih

edilerek yazılmaktadır. Bu durum okuyucular açısından zorluk yaratabilir, onları sınırlandırabilir. Bu tarz, özellikle bilimsel yazım biçimlerine alışkın olanlar için işi zor bir hale getirebilmektedir (Creswell, 2007: 57; Denscombe, 2010: 91).

Etnografik araştırmalarda veri toplama aşaması, araştırma sahasında geçirilen süreyi de kapsayan oldukça uzun bir süreçtir. Eğer araştırmacı alanda yeterince zaman ve çaba harcamazsa, kültürü kendi bakış açısıyla ve varsayımlarıyla değerlendirse ya da kültüre özgü olguları kavrayamazsa, bu durum araştırmanın geçerliliğini zedeleyebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72). Etnografyanın uzun zaman gerektiren bir doğasının olması bazen de duygusal açıdan tüketici olabilir ve bazı durumların kendisi de fiziksel olarak tehlike içerebilir (Neuman, 2014: 541). Sosyologlar ve etnografar, uyuşturucu kartelleri, fuhuş yapanlar, holiganlar vb. gibi yasa dışı faaliyetlerde bulunan gruplarla temasa geçerek risk alabilmektedirler. Yüzyılın başlarında bazı antropologların, çalıştıkları insanlar tarafından öldürüldüğü bilinmektedir (Denscombe, 2010: 212).

Ayrıca tüm sosyal alanlar (örneğin yatak odası) düzenli gözlem yapmaya müsait değildir. Etnograf bu gibi durumlarda araştırmacı kimliğini gizleyebilirse alana ulaşabilir (David ve Sutton, 2004 akt. Türk ve Ekşi, 2017: 151). Son olarak etnografik araştırmalarda güvenilirlik, içeriden bilgi alma, etik ilkeler ve alana, katılımcılara erişim konusunda sorunlar yaşanabilmektedir (Denscombe, 2010: 91). Bunlar, araştırmanın bütünlüğünü doğrudan etkileyebilecek kritik meselelerdir. Erişim engelleri, içeriden bilgi alma ve saha içi ilişkilerde yaşanabilecek gerilimli haller, etnografinin hem zorlu hem de dikkat gerektiren yönlerinin olduğunu gösteren unsurlardır.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, nitel bir araştırma deseni olarak etnografinin anlamı, tarihsel gelişim süreci, etnografik araştırmalarda izlenen adımlar, kullanılan teknikler, veri toplama kaynakları ve etnografinin avantajları ile dezavantajları açıklanmaya çalışılmıştır. Etnografi, özellikle belirli bir topluluğun kültürünü detaylı olarak ele alması ve insan davranışlarını kültürel temeller üzerinden açıklamaya çalışması bakımından önemli bir özellik taşır. Veri toplama aracı olarak doğrudan etkileşime dayalı katılımcı gözlem ve görüşme gibi tekniklere başvurulması etnografiyi farklı kılan bir diğer unsurdur. Araştırmacıya sahada aktif biçimde yer alarak sosyal ilişkilerini kullanma olanağı sunması, etnografyanın etkileşimsel boyutunu güçlendirmektedir. Ancak bu avantajlara rağmen etnografik araştırmalarda araştırma sürecinin uzun sürmesi, maliyetinin yüksek olması, tüm alanların gözlem yapmaya uygun olmaması nedeniyle araştırmaya dahil edilememesi, araştırma sürecinin birtakım fiziksel ve psikolojik tehlikelere açık olması, araştırmacının kimi zaman araştırdığı grubun üyesiymiş gibi davranması gibi olumsuz yönleri de söz konusudur.

Etnografi, özellikle insan davranışlarını kültürel bağlam içinde anlamlandırmak isteyen araştırmacılar için ideal bir strateji olmaktadır. Bu yaklaşım, davranışların simgesel anlam ve önemini anlaşılacak istendiği durumlarda kullanılmaya elverişlidir. Bir keşif yöntemi olarak adlandırabileceğimiz bu yaklaşım, özellikle yeni, farklı ve bilinmeyenle karşılaşıldığında; diğer kültürleri ve alt kültürleri kuşatan, örgütleri ve kurumları kapsayan karmaşık davranış ortamlarını anlamada eşsiz bir kavrayış imkânı sunar. Araştırma sürecinde sağlıklı sonuçlara ulaşmak için araştırmacının zaman yönetimi, mekânsal planlama, mali kaynakların değerlendirilmesi, katılımcılara ulaşma stratejileri, teknik ekipman kullanımı vb. gibi birçok faktörü göz önünde bulundurması gerekmektedir. Görüşme kayıtları, saha notları, görseller, haritalar ve diğer dokümanlar araştırmanın güvenilirliğini sağlamada önemli veri kaynaklarıdır. Bu nedenle araştırmaya başlamadan önce araştırmada kullanılacak olan teknik ekipmanların eksiksiz bir biçimde temin edilmesi ve iyi bir organizasyon yapılması kritik önem gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Agafonoff, N. (2006), "Adapting ethnographic research methods to ad hoc commercial market research", *Qualitative Market Research*, Vol. 9 No. 2, pp. 115-125.
- Bal, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Baş, T., & Akturan, U. (2017). Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (2007). Qualitative Research For Education: An Introduction to Theory and Methods. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Brewer, J. D. (2005). Understanding Social Research Series: Ethnography. Buckingham, UK: Open University Press.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2012). Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research (4th edition). Boston: Pearson.
- Denscombe, M. (2010). The Good Research Guide: For small-scale social research projects (4th edition). London: Open University Press.
- Denzin, N. K. (1997). Interpretive ethnography: Ethnographic practices for the 21st century. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Elliott, R. ve Elliot, N.J. (2003). Using Ethnography in Strategic Consumer Research. *Qualitative Market Research: An International Journal*, Vol: 6, No:4, 215-223.
- Fife, W. (2005). Doing Fieldwork: Ethnographic Methods For Research in Developing Countries and Beyond. New York: Palgrave Macmillan.
- Hammersley, M. ve Atkinson, P. (2007). Ethnography: Principles in Practice. 3rd edition, London: Routledge.
- Harris, M. (1968). The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture. New York: T.Y. Crowell.
- Krefting, L. ve Krefting, D. (1991). Leisure Activities After a Stroke: An Ethnographic Approach. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45(5), 429-436.
- Le Compte, M. D., Preissle, J., & Tesch, R. (1993). Ethnography and qualitative design in educational research (2nd ed.). San Diego: Academic Press.
- Lune, H. ve Berg, L. B. (2017). Qualitative Research Methods for the Social Sciences (Global Edition). Essex: Pearson.
- Madison, D. S. (2005). Critical ethnography: Method, ethics, and performance. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Malinowski, B. (2005). Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea, London: Routledge.
- Mayring, P. (2000). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş, (1990) (Çev. Adnan Gümüş ve M. Sezai Dur-

gun), Adana: Baki Kitabevi.

Neuman, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2. Cilt), Ankara: Yayın Odası.

Özdamar, K., Odabaşı, Y., Hoşcan, Y., Bir, A. A., Kırcaali-İftar, G., Özmen, A., & Uzuner, Y. (1999). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları*, (1081).

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11 Sayı:1.

Punch, K. (2016). Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Reeves, S., Kuper, A., Hodges, B. D. (2008). Qualitative Research Methodologies: Ethnography. *BMJ Vol:337: a1020*, p.p.512-514.

Spradley, J.P (1980). Participant Observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Stocking, G. (1983). Observers Observed: Essays On Ethnographic Fieldwork. Madison: University of Wisconsin Press.

Thomas, J. (1993). Doing Critical Ethnography. Newbury Park: Sage Publications.

Türk, T., Ekşi, H. (2017). Nitel desenler: etnografya. İstanbul: Edam Yayıncılık.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Van Maanen, J. (1988). Tales of the field: On writing ethnography. Chicago: University of Chicago Press.